

HASAN BEY RUMLU

SAFEVÎ TARİHİ
(Ahsenü't-Tevârih)

Tercüme ve notlar:
Namiq Musalı

Editör:
Şefaattin Deniz

Hasan Bey Rumlu, bir asker olmanın yanı sıra dönemin eğitilmiş insanlarından biriydi. Kendisi ilim öğrendiği hocalarından Mevlânâ Mâlik Kazvî'nin ve Mevlânâ Ebû'l-Hasan b. Mevlânâ Ahmed Bâverdi'nin isimlerini anmakta ve onlar hakkında bilgi vermektedir.¹

Selçuklu döneminden itibaren tarihî eserlerin yazımında Farsça büyük bir önem kazanmış ve gittikçe Arapçayı ikinci plana itmeyi başarmıştı. Artık XIII. yüzyılın başlarında Hindistan'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada Farsça tarihî eserler kaleme alınmaktaydı.² XI-XIII. yüzyıllardan başlayarak XIX. yüzyıla değin Farsçanın Ön ve Merkezî Asya'daki rolünden bahseden İ. P. Petruşevskiy, "sadece İran'da değil, hem de Rum'da (Anadolu'da), Azerbaycan'da, Orta Asya'da, Doğu Türkistan'da, Hindistan'ın Müslüman devletlerinde Farsça tarihî eserlerin yazıldığına" dikkat çeker.³

Safevî döneminde Farsçanın kullanım alanının daralmasına ve Türkçenin yazı dili olarak öneminin artmasına rağmen tarih yazımında Farsça hâlâ kendi dominant konumunu muhafaza etmekteydi. Bu dönemde Türkçe, manzum edebiyat alanında elde ettiği başarıyı tarihçilik sahasında kazanamamıştır. Hatta Berhudar Bey Türkmen, Hasan Bey Rumlu, İskender Bey Münşî Türkmen, Velikulu Bey Şamlu, Hacı Muhammedkulu Han Kaçar gibi Türk Kızılbaş oymaklarının temsilcileri bile kendi vakayinamelerini Farsça yazmışlardır.⁴ *Ahsenü't-Tevârih*'in müellifi de soydaşları olan diğer tarihçiler gibi içinde bulunduğu muhitin geleneğine uygun bir biçimde eserini Farsça kaleme almasına rağmen Safevî silahlı kuvvetlerini oluşturan Türk askerî sınıfının mümessili olmuştur. Konunun uzmanı olan İngiliz müsteşrik Charles Norman Seddon'un bu yöndeki tespitleri ilgi çekicidir: "İran ve Türkiye (Safevî ve Osmanlı) sarayları arasındaki

1 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.1079; III. c., s.1414.

2 V. V. Bartold. *İran: istoriçeskiy obzor*. Taşkent, 1926, s.70.

3 Petruşevskiy, "İranskiye istoçniki po istorii Azerbaydjana", s.299.

4 C. A. Storey. *Persidskaya literatura: bio-bibliografiçeskiy obzor v tryox çast-yax*. Perevel s angliyskogo, pererabotal i dopolnil Y. E. Bregel. Moskva, s.443,854,859-862,873-883,894.

diplomatik yazışmalarda Farsçanın kullanılmasına rağmen hem şah hem de sultan, alışkanlık gereği Türkçe konuşuyorlardı. Galiba Hasan Rumlu da Farsça yazmasına rağmen Türkçe konuşmuştur. Zira büyük askerî reisler böyle yaparlardı. Şah Abbas¹ döneminin Fransız gezgini André Daulier-Deslandes; ‘Bu ülkenin (İran’ın) kendi dili vardır, fakat sarayda ve eğitimli kişiler arasında, âdeta her zaman Türkçe konuşulmaktadır’ diye yazar”².

Ahsenü't-Tevârîh'in özellikleri ve tarihî değeri

Ahsenü't-Tevârîh, Farsçanın klasik edebî üslubunda kaleme alınmış olup, Ortaçağ vakayinamelerine özgü özellikleri taşımaktadır. Eserde sık sık şiir parçalarına, Kur’ân ayetlerine, hadislere, Arapça terkiplere ve Türkçe kelimelere rastlanmaktadır.

Akademik çevrelerde *Ahsenü't-Tevârîh*’in kaç ciltten oluştuğuna dair tartışmalar yaşanmış, araştırmacılar bu eserin 10 veya 12 ciltten müteşekkil olduğuna ilişkin mülahazalar öne sürmüşlerdir. Bu durumun ortaya çıkmasının başlıca sebebi, eserin yalnız son iki cildinin günümüze ulaşmış bulunması ve bu ciltlerde eserin yapısına yönelik çelişkili bilgilerin yer almasıdır. Nitekim *Ahsenü't-Tevârîh*’in St. Petersburg nüshasına (Bernhard Dorn’un katalogundaki 287 sayılı nüsha) dayanan Aleksandr Aleksandroviç Romaskeviç, eserin 10 ciltten ibaret olduğunu belirtmiş ve zamanımıza kadar gelen ciltlerin IX. ve X. ciltler olduğunu ifade etmiştir.³ *Ahsenü't-Tevârîh*’in St. Petersburg nüshasında eserin 10 ciltten oluştuğu geçmekteyse de Abdülhüseyin Nevâî’nin dayandığı nüshalarda kaynağın 12 ciltten meydana geldiğine işarette bulunmaktadır. Örneğin, İranlı akademisyenin yayına hazırladığı metnin başlangıcında şu cümleyi okumaktayız: “Bu satırların yazarı ve Emîr Sultan

1 Şah II. Abbas (1642-1666) söz konusudur.

2 *A Chronicle of the Early Safawis Being the Ahsanu't-Tawarikh of Hasan-i Rumlu*. Vol. 2 (English Translation). Translated by C. N. Seddon. Baroda, 1934, p.256-257.

3 A. A. Romaskeviç. “İranskiye istočniki po istorii turkmen XVI-XIX vv.”, *Materialy po istorii turkmen i Turkmenii*, Tom II, Moskva-Leningrad, 1938, s.9-10.

Rumlu'nun torunu olan Hasan, *Ahsenü't-Tevârih*'in on birinci cildine başlıyor".¹ *Ahsenü't-Tevârih*'in İstanbul'daki Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan son cildinin başlığı; "Hasan Bey Rumlu'nun – Allah onun ahvalini iyileştirsün – eseri olan *Ahsenü't-Tevârih*'in on ikinci cildi" şeklinde geçmektedir.² Ayrıca söz konusu cildin Tahran'daki İran İslâmî Şûrâ Meclisi'nde muhafaza edilen elyazmasının mukaddime kısmına; "*Ahsenü't-Tevârih*'in on ikinci cildi başladı..." diye bir not düşülmüştür.³ Bütün bu çelişkili hususlara rağmen Azerbaycanlı tarihçi Şahin Farzaliyev, *Ahsenü't-Tevârih*'in 10 ciltten ibaret olduğunu belirtmiş ve bu konuda bazı kanıtlar sunmuştur.⁴

Günümüze ulaşmış olan son iki cilt, XV-XVI. yüzyılların tarihini kapsamaktadır. Eser kronolojiye dayalı genel vakayiname üslubunda yazılmış, tarihî olaylar yıllar baz alınmak suretiyle sınıflandırılmış ve her bir yılın vukuatı müstakil bir bölüm içinde ele alınmıştır. Bu bölümler çerçevesinde Azerbaycan'da, Irak'ta, Horasan'da, Mâverâünnehir'de, İran'ın değişik bölgelerinde, hatta Hindistan'da, Rum'da, Şam'da, Mısır'da, Frenk'te (Avrupa'da) bile cereyan eden mühim gelişmeler muhtelif alt başlıklar halinde aktarılmıştır. Genel olarak bölümlerin sonunda "Çeşitli olaylar" alt başlığıyla bahsi geçen yıla ait kısa haberler ve "Ölümler" alt başlığıyla o yıl dünyadan göç etmiş olan seçkin şahsiyetler, ünlü devlet, kültür, ilim ve sanat adamları hakkında malumat verilmiştir. Eserin metninde rastlanılan çok sayıda şiirlerin bir kısmının Hasan Bey Rumlu'nun düşüncesinin ürünü olduğu tahmin edilmektedir. Ancak İran edebiyatının bilinen uzmanlarından olan Abdülhüseyin Nevâî, *Ahsenü't-Tevârih*'te Hasan Bey Rumlu'nun kendisince yazıldığı muhtemel olan şiirlerin bir kısmının zayıf ve değersiz olduğuna vurgu yapmıştır.⁵

Hasan Bey Rumlu, kendi eserini yazarken Timurlu dönemi müelliflerinden Abdürrezzak Semerkandî'nin *Matlaw's-Sa'deyn*

1 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, I. c., s.104.

2 Bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.899.

3 Bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.900.

4 Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.11-14.

5 Bk. Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.770-771.

ve *Mecmaü'l-Bahreyn*, Mîrhând'ın *Ravzatü's-Safâ* ve Devletşah Semerkandî'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Akkoyunlu tarihçilerinden Ebû Bekr Tihriânî'nin *Kitâb-ı Diyarbekriyye* ve Fazlullah b. Rûzbiân Huncî'nin *Târîh-i Âlemârâ-yı Emînî*, Osmanlı vakayinamecisi İdris Bidlîsî'nin *Heşt Behîşt*, Safevîlerin ilk dönem yazarlarından Gıyâseddin Hândmîr'in *Habîbü's-Siyer* ve Kadı Ahmed Gaffârî'nin *Târîh-i Cihânârâ* isimli eserlerinden vs. kaynaklardan yararlanmıştır.¹ Son araştırmalar *Ahsenü't-Tevârih*'te XVI. yüzyıl Azerbaycanlı tarihçi Hayatî Tebrîzî'nin 914/1508 yılına kadar gelen Safevî tarihine dair kroniğinden de faydalandığını göstermektedir.² Hasan Bey Rumlu, Farsça kaynakların yanı sıra Osmanlı Türkçesinde yazılmış olan tarihî kaynaklara da başvuruda bulunmuştur.³ Ayrıca eserde bazı tarihî belgelerin metni aktarılmıştır.⁴ Müellifin kendi açıklamalarına binaen, son cildi yazarken zaman zaman olayların tanıklarının bilgilerine yer vermiş, Şah Tahmasb ve Şah II. İsmail döneminde, Muhammed Hudaâbende'nin hâkimiyete yükselişi sırasında vuku bulmuş olan gelişmelerin anlatımı sırasında ise büyük ölçüde kişisel gözlemlerine dayanmıştır.⁵ Şahin Farzaliyev'e göre; "Hasan Bey Rumlu, kendisinden önceki dönemin olaylarını yansıtan tarihî eserlerden körü körüne yararlanmamış, yeri geldikçe bunların bazılarını tashih etmiş, olayların yazımı sırasında dakikliğe riayet edillmesini istemiştir".⁶

Ahsenü't-Tevârih, daha sonra yazılan bir dizi vakayinameler için önemli bir kaynak rolünü oynamıştır. Safevî dönemi tarihçilerinden Fazlî Bey İsfahânî'nin *Efdalü't-Tevârih* (bitiş tarihi: 1629), Hüseyin b. Murtaza Esterâbâdî'nin *Târîh-i Sultânî* (yazılış

1 Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.26-35

2 K. Ghereghlou. "Hayâti Tabrizi (Qâsem Beg)", *Encyclopædia Iranica*, online edition, 2016, available at <http://www.iranicaonline.org/articles/hayati-tabrizi> (accessed on 28 June 2016).

3 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, I. c., s.187,496, II. c., 773.

4 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.1043-1045,1186-1195 vs.

5 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c., s.907,1103,1301,1336-1337,1550; Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.16.

6 Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.15.

tarihi: 1703-1704),¹ Kadı Ahmed Kummî'nin *Hulâsatü't-Tevârih* (bitiş tarihi: 1592), Mirza Bey Cünâbedî'nin *Ravzatü's-Safeviyye* (bitiş tarihi: 1626-1627), İskender Bey Münşî'nin (ö. 1634) *Târîh-i Âlemârâ-yı Abbâsî*, anonim müellifin *Târîh-i Âlemârâ-yı Şâh İsmâ'il* (telif tarihi 1675-1676), Babürlü dönemi vakanüvisi Şeyh Muhammed Beka Sehârenpûrî'nin (ö. 1683) *Mir'âtü'l-Âlem* isimli eserlerinde *Ahsenü't-Tevârih*'in etkisinin hissedildiği tespit edilmiştir.² Ayrıca Şah İsmail ile Sultan Selim arasındaki rekabet üzerine Erzurumlu Muhammed Arif Ispanakçı Paşazade'nin 1890 yılında İran hükümdarı Nâsireddin Şah Kaçar için yazmış olduğu *Inkılâbü'l-İslâm Beyne'l-Havâs ve'l-Avâm* isimli eserinde *Ahsenü't-Tevârih*'ten yararlanıldığı görülmektedir.³

Hasan Bey Rumlu'nun kendi notlarından belli olduğu üzere eserinin günümüze ulaşmış bulunan ciltlerinin büyük bir kısmını 980/1572-1573 tarihinde yazmış,⁴ fakat daha sonra olayların anlatımını 985/1578 yılına değin sürdürmüştür.⁵ *Ahsenü't-Tevârih*'in zamanımıza kadar gelen ciltlerinden biri 807-899/1404-1494,⁶ diğeri ise 900-985/1494-1578 yıllarının olaylarını kapsamaktadır.⁷ Günümüze ulaşmış olan ilk cilt başlıca olarak Timurlu, Karakoyunlu, Akkoyunlu hanedanlarının ve bunların çağdaşı olan hükümdarların tarihini ele almaktadır. Söz konusu ciltte Safeviye şeyhlerinden Hoca Ali'nin (ö. 1429), Şeyh Cüneyd'in (ö. 1460) ve Şeyh Haydar'ın (ö.1488) hayatı ile ilgili bazı bilgiler verilmiş, ayrıca Osmanlı, Anadolu beylikleri, Şirvanşahlar, İran'ın mahalli yönetimleri, Altın Orda, Memlûk, Frenk (Avrupa), Hindistan, Moğolistan ve Çin hükümdarlarının

1 Sh. Quinn & C. Melville, "Safavid Historiography", *Persian Historiography*, Ed. by C. Melville, London & New York, 2012, p.216,219.

2 Bk. Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.37-40.

3 Muhammed Arif Ispanakçı Paşazade. *Şah İsmail ve Sultan Selim (İnkılâbü'l-İslâm Beyne'l-Havâs ve'l-Avâm)*. Tercüme ve notlar: N. Musalı. İstanbul, 2023, s.33.

4 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, I. c., s.498,589; II. c., s.807; III. c., s.1280,1348,1450.

5 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c. s.1535-1556.

6 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, I. c., s.103-898.

7 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, II. c., s.899-1556.

faaliyetleri üzerine açıklamalar yapılmıştır. İkinci cilt Akkoyunlu Devleti'nin çöküş süreci ile başlayıp Safevîlerin saltanata yükselmesi, Şah I. İsmail (1501-1524), Şah I. Tahmasb (1524-1576), Şah II. İsmail (1576-1577) dönemlerinin anlatımı ile devam etmekte ve Şah Muhammed Hudâbende'nin iktidarının başlangıcındaki olayların ele alınmasıyla son bulmaktadır. Yine bu cilt içinde Mâverâünnehir ve Horasan'da Timurlu, Şam, Mısır ve Hicaz'da Memlûk devletlerinin yıkılışı, Osmanlılar, Şeybânîler, Babürlüler ve Hindistan'daki diğer Müslüman hanedanlar, Kırım hanları, Gürcü beyleri, Rus knezleri ve Avrupa'nın diğer bazı Hristiyan devletleri vs. üzerine malumata rastlanmaktadır. Böylece *Ahsenü't-Tevârih*'in bu iki cildi, Akdeniz havzası ile Çin; Kıpçak bozkırları ile Hint Okyanusu arasındaki geniş bir coğrafyanın 170 yılı aşkın tarihini içine almaktadır.

Ahsenü't-Tevârih'in 1404-1494 yıllarını içeren cildi daha önce tamamen Türkçeye çevrilerek yayınlandığı halde, 1494-1578 yıllarını ele alan cildinin sadece I. ve II. İsmail dönemlerinden söz eden başlangıç ve son kısımları Türkçeye kazandırılmış ve bahse konu cildin çoğunu oluşturan Şah Tahmasb dönemi ise tercüme edilmemişti. Bu yüzden ilk başta *Ahsenü't-Tevârih*'te sadece Şah Tahmasb'ın 52 yıllık iktidarı dönemini kapsayan ana kısmı Türkçeye tercüme etmeyi düşündük. Fakat daha sonra kıymetli meslektaşımız Doç. Dr. Şefaattin Deniz'in önerisi üzerine eserin Akkoyunlu Devleti'nin çöküşünü ve Safevî Devleti tarihini ihtiva eden cildini bütünüyle çevirmeye karar verdik.

Ahsenü't-Tevârih'in her iki cildini Tahran'da neşretmiş olan Abdülhüseyn Nevâî, eserin son cildini bir öncekine göre “daha mühim ve muteber” bulmaktadır. Zira Hicri IX / Miladi XV. yüzyıl olaylarını anlatan ciltte sunulan bilgiler diğer eserlerden aktarıldığı halde, Hicri X / Miladi XVI. yüzyılı ele alan cildin malumatı yazarın bizzat gördüklerine veya güvenilir kişilerden duyduklarına dayanmaktadır.¹

Ahsenü't-Tevârih, Azerbaycan'ın, İran'ın ve genel olarak Türk İslam dünyasının XV-XVI. yüzyıllar tarihini araştıran çok

1 Nevâî, “Mukaddime”, s.97.

sayıda yerli ve yabancı araştırmacıların sık sık başvurdukları değerli kaynaklardandır. Aşağıda başlıca olarak bu eserden XVI. yüzyıl ve özellikle de Safevî tarihi bağlamında yararlanmış olan araştırmacıların geldikleri sonuçlara yer vereceğiz.

Ahsenü't-Tevârih'in Safevî tarihini kapsayan cildini Hindistan'da neşretmiş olan Charles Norman Seddon, eserin değerli bir tarihî kaynak olduğu görüşündedir. Seddon'a göre; "Hasan, olguları açıklamaya çaba göstermiştir. Bu nedenle o, gerçekten Mercidâbık Savaşı'nda yer almış olan adamları sorgulamıştır. Hicri 948 yılı sonrasındaki olaylara gelince, ona bu gelişmelerin titiz çağdaşı ve çoğu zaman dikkatli tanığı olarak bakmak gerekmektedir. Kendisi askerî sınıfa mensup olduğu için tarihe sadece savaşların ve askerî seferlerin kayıt altına alınması şeklinde bakması doğaldır. Bizim tercihimiz yönetim ve halkın hayatı ile ilgili anlatımdan yana olsa da Hasan'ı bizimkinden farklı zevklere sahip olduğu için suçlayamayız. Yazarın samimiyet yoksunluğu gibi görünen hususların pek çoğu ise politik ihtiyatkarlıktan kaynaklanmaktadır".¹

*Ahsenü't-Tevârih*i dönemin diğer kaynaklarıyla karşılaştıran merhum hocamız Oktay Efendiyev, kanaatlerini aşağıdaki şekilde paylaşmaktadır: "Hasan Rumlu'nun dili zor olmayıp, ifade özlülüğü ve kesinliği ile karakterize edilmektedir. O, yalnız savaşların anlatımı sırasında, bahse konu dönemin Farsça tarihçiliği için karakteristik olan mecazi ve gösterişli ifade üslubuna meyler... Kızılbaş askerî feodal aristokrasisinin temsilcisi ve şahın memurlarından olan Hasan Rumlu, tabii ki Safevîlerin ve Şiiliğin sâdik taraftarı olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte Hasan Rumlu'nun yaklaşımı objektiflik bakımından Hândmîr'in yaklaşımından olumlu anlamda farklılık göstermektedir".² O. Efendiyev, *Ahsenü't-Tevârih*i değerlendirirken bu eserin daha çok Şah Tahmasb'ın hâkimiyeti döneminin en önemli kaynağı olarak dikkat çektiğini belirtmektedir: "I. Tahmasb'ın yarım asırlık hâkimiyeti

1 Seddon, "Hasan-i Rumlu's Ahsanu't-Tawarikh", p.312.

2 O. Efendiyev. *Obrazovaniye azərbaydjanskogo gosudarstva Seferidov v naçale XVI veka*. Baku, 1961, s.18.

dönemindeki olaylar hiçbir kaynakta Hasan Bey Rumlu'nun kitabındaki kadar ayrıntılı şekilde verilmemiştir".¹

O. Efendiyev'in öğrencilerinden olan ve doktora çalışması kapsamında *Ahsenü't-Tevârih*'in XV-XVI. yüzyıllar Azerbaycan tarihi açısından önemini araştırmış bulunan Şahin Farzaliyev'in bu kaynak üzerine düşünceleri ilgi çekicidir: "Hasan Bey Rumlu devlet teşkilatı, iktisadi durum, feodal münasebetleri, ordu ve siyasi tarih hakkında kıymetli bilgiler veren bir müelliftir. Onun kaleme aldığı birtakım konular dönemin diğer tarihçilerinin kitaplarında ya tamamen anlatılmamış, ya da çok yüzeysel zikredilmişlerdir".² Ş. Farzaliyev de dönemin birtakım vakayinameleriyle mukayesede *Ahsenü't-Tevârih*'in daha üstün özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir: "Hasan Bey Rumlu da diğer kronikçilerin yazı geleneğine uygun olarak kendi eserini anlatısal üslupta kaleme almıştır. Fakat onu diğer müelliflerden farklılaştıran başlıca özellik, yeri geldikçe hadiselerle dair kişisel, orijinal yaklaşım sergilemesidir. Vakayinamenin IX. cildinin derleme niteliği taşımasına rağmen orada bile müellifin hadiselerle ve onların katılımcılarına yaklaşımını görmek mümkündür. En önemlisi ise Ortaçağ'ın Farsça diğer kaynaklarına nazaran *Ahsenü't-Tevârih*'te olayların daha ayrıntılı bir şekilde anlatılmasıdır".³

Safevî tarihi uzmanı Tufan Gündüz, *Ahsenü't-Tevârih*'in "Safevî araştırmaları için son derece kıymetli" olduğunu altını çizmektedir.⁴ Altan Çetin ve Kaan Dilek'e göre *Ahsenü't-Tevârih*'in Safevî tarihini kapsayan son cildi, "bizzat müellifin şahit olduğu veya güvenilir kişilerden aldığı bilgilere dayanması sebebiyle ayrı bir değer taşımaktadır; Hasan Bey Rumlu... yaklaşık olarak kırk yıl Safevî sarayında bulunmuş olması itibarıyla verdiği bilgiler bizzat Şah Tahmasb, oğlu II. Şah İsmail ve devletin ileri gelenlerine dayanmaktadır".⁵

1 Efendiyev, *Azerbaycan Safevî Devleti*, s.43.

2 Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.3.

3 Fərzəliyev, *Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə*, s.41.

4 T. Gündüz. *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul, 2010, s.9.

5 A. Çetin ve K. Dilek. *Safevî Tarihi (Safevî Tarihinin Kaynakları)*. Ankara, 2017, s.34.

İranlı akademisyen Cihanbahş Sevâkıb'ın kanaatine göre Hasan Bey Rumlu, koruculuk vazifesinde bulunduğu dönemde büyük ölçüde bizzat gözlemlediği veya devlet büyüklerinin ağzından duyduğu olayları aktarmıştır. “Hasan Rumlu, korucu görevinde bir tarihçi olarak savaşların ve vakaların sadece tanığı olmakla kalmamış, aynı zamanda kendi askerî pozisyonuna binaen Şah Tahmasb döneminin mükerrer ve müteaddit savaşlarına katılmış ve bunların anlatımını kendi tarih eserine yansıtmıştır. Bu yüzden, hiç kuşkusuz, Hasan Rumlu 948 yılından 985 yılına değin yani yaklaşık 40 yıllık bir süre zarfında Safevî sarayındaki olaylara şahit olmuş ve yazmış oldukları, ya kendi gözüyle gördüklerinden ya da aracı olmaksızın dosdoğru bir şekilde büyüklerden, Şah Tahmasb'dan ve oğulları Şah II. İsmail ile Şah Muhammed Hudâbende'den dukduklarından ibarettir”.¹

Ahsenü't-Tevârih'in tercüme ettiğimiz son cildinde özellikle Safevî tarihine dair olaylar detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Hasan Bey Rumlu, sadece şahidi olduğu Şah Tahmasb, II. İsmail ve Muhammed Hudâbende dönemleriyle ilgili orijinal bilgiler vermekle kalmamış, aynı zamanda çağdaşı olmadığı Şah I. İsmail'in zamanına ilişkin daha önceki kaynaklarda geçmeyen bazı ayrıntıları da aktarmıştır. Örneğin, bahse konu dönemde gerçekleşmiş olan Şahkulu Baba Tekelü, Nur Ali Halife Rumlu ve Süleyman Mirza Safevî ayaklanmaları, Şah I. İsmail döneminin İbrahim Emînî ve Gıyâseddin Hândmîr gibi müelliflerinin eserlerinde anılmamışlarsa da *Ahsenü't-Tevârih*'te ele alınmışlardır.

Hasan Bey Rumlu'nun, kendi döneminin olaylarından bahsederek siyasi duruma bağlı tutumunu değiştirdiği gözlemlenmektedir. Örneğin yazarımız, aynı oymağa mensup olduğu Hüseyinkulu Hulefâ Rumlu ile önceleri arkadaşlık etmiş ve 957/1550 yılı olaylarını anlatırken arkadaşının savaşta sergilediği cesareti övmüştür.² Ancak II. İsmail'in iktidarı döneminde (1576-1577) Hüseyinkulu Hulefâ, şahın gazabına uğrayarak görevden azledildikten sonra yazarımızın ona karşı yaklaşımı

1 Sevâkıb, *Târih-nigârî-i asr-ı Safevî*, s.34.

2 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c., s.1336-1337.

değişmiş ve kendi eserinde eski arkadaşına en ağır ifadelerle hakaretlerde bulunmuştur.¹

Şah Tahmasb'ın hâkimiyetinin son yıllarında müstakbel hükümdarın belirlenmesi uğruna şehzadelerin sempatizanları arasında gelişen rekabet sırasında İsmail Mirza'dan yana tavır sergileyen, hatta *Ahsenü't-Tevârih*'in son cildinin mukaddimesinde bu eseri İsmail Mirza'ya itfah ettiğini yazan Hasan Bey Rumlu, adı geçen şehzade Şah II. İsmail adı ile saltanata yükseldikten sonra kendi eserinde yeni padişahı bol bol övmeyi ihmal etmez.² Fakat iktidarı kısa süren bu padişahın ölümünden sonra yazarımızın ona yönelik tutumu değişir ve Şah II. İsmail'in faaliyetini sorgular, yaptıklarından dolayı onu kınar.³ Bütün bunlar, hiç kuşkusuz, dönemin acımasız gerçekleri içinde kendini korumaya, mevki ve makam elde etmeye çalışan müellifin siyasi manevra çabalarının birer göstergesidirler. Ancak meseleye farklı bir bakış açısından bakınca, Hasan Bey Rumlu'nun siyasi olayların sıradan bir seyircisi değil, doğrudan katılımcısı olması onun eserinin değerini daha da artırmaktadır.

Sonuç itibarıyla *Ahsenü't-Tevârih*, başlıca olarak askerî ve siyasi olayların anlatıldığı hikâyeci bir tarih eseridir. Buna rağmen söz konusu eserde devlet teşkilatı, sosyal, ekonomik ve kültürel hayat ile ilgili pek çok bilgilere de rastlanmaktadır. Safevî saltanatının ilk evresini *Ahsenü't-Tevârih* kadar ayrıntılı bir biçimde ele alan kaynakların sayısının son derece kısıtlı olduğu bilinmektedir.

Ahsenü't-Tevârih, sadece Safevî muhiti (Azerbaycan ve İran coğrafyası) için değil, komşu bölgelerin tarihi açısından da belli bir değer arz etmektedir. Araştırmacılar bu eserin Türkistan tarihine dair önemine değinmişlerdir.⁴

1 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c., s.1521.

2 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c., s.1518 vs.

3 Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, 1389 baskısı, III. c., s.1543-1544.

4 Romaskeviç, "İranskiye istoçniki po istorii turkmen", s.10-11; M. X. Abusaitova. "Axsan at-tavarix Xasan-beka Rumlu kak istoçnik po istorii kazaxskix xanstv", *Pismennıye pamyatniki i problemu istorii kulturi narodov Vostoka*, Çast I, Moskva, 1977, s.96-99.

Eserin yazma nüshaları

Ahsenü't-Tevârih, Sefevî döneminin en meşhur kroniklerinden biridir. Çeşitli devlet kütüphanelerinde ve özel koleksiyonlarda bu eserin çok sayıda nüshaları muhafaza edilmektedir. Kaynağın Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü'nde, Tahran'daki İslâmî Şûrâ Meclisi Kütüphanesi'nde, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde, Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde, Tahran'daki Gülistan Kütüphanesi'nde, Melik Millî Kütüphanesi'nde, Meşhed'deki Ferruh Kütüphanesi'nde, St. Petersburg'daki Rusya Millî Kütüphanesi'nde, İstanbul'daki Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde, Bâyezid Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı'nda, İngiltere'deki Bodleian Kütüphanesi'nde (Oxford), Britanya Müzesi'nde (Londra), Paris Millî Kütüphanesi'nde, Ellis Koleksiyonu'nda ve diğer kütüphanelerde bulunan yazma nüshalarını bunlara birer örnek olarak göstermek mümkündür.¹

Bakü'de, Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü'nde *Ahsenü't-Tevârih*'in son cildinin B-1696 ve S-435 kayıt numaralı iki yazma nüshası muhafaza edilmektedir.

B-1696 şifreli nüsha şikeste unsurlarına sahip olan, sanatsal açıdan güzel nestalik hattıyla istinsah edilmiştir. Varakları ince, sarımtırak ve cilalıdır. Metin altın renkli çizgilerden oluşan çerçeve içine alınmıştır. Varaklar sade kurşun kalemle, Avrupa tarzı sayılarla numaralandırılmıştır. Elyazmasının 1 ve 2. sayfaları altın sarısı nakışlarla süslenmiştir. Metin siyah, başlıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Paleografik özelliklerine göre XVII. yüzyılın birinci yarısına ait olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ebadı 24 x 14,5 santim, hacmi 265 varaktır.² Nüsha üzerinde onarım yapıldığı ve lacivert renkli karton kapak içine alındığı görülmektedir.

1 Bk. Storey, *Persidskaya literatura*, II, s.860-861; <http://www.aghabozorg.ir/search.aspx>

2 Bk. M. Sultanov. *Əlyazmaları kataloqu (Azərbaycan SSR EA Respublika Əlyazmaları Fondu)*. I c. Bakı, 1963, s.26-27; G. Nadjafov. *Katalog persidskix rukopisey (soçineniya po istorii i geografii)*. Baku, 2013, s.34-35.

Başlangıcı:

حمد و سپاس و شکر بیحد و قیاس سلطانی را سزاست که سرادقات عز و
جلالش از سمت حدوس و امکان مبراست...

Sonu:

...سلطان عثمان اول دولتش در ششصد و هشتاد و نه فوتش در هفصد و
بیست و هفت ایام سلطنتش...

İlgili nüsha üzerinde yaptığımız incelemeler sonucunda ek-sik taraflarını ve üstün özelliklerini belirlemeye çalıştık. Nüshada bazı boşlukların ve düzensizliğin olduğu gözlemlenmektedir.

Nüshanın 7. ve 8. varakları arasında metin akışının bozulduğu görülmektedir. Şöyle ki 7b varağının sonunda Hicri 900 yılı olayları kapsamında Şah İsmail'in halası Şah Paşa Hatun'un, kocası Muhammed Bey ile birlikte Lahican'dan gönderilen hediyeleri karşılamaktan ötürü Erdebil'in Kûrim köyüne gitmeleri anlatıldığı halde, 8a varağı Hicri 905 yılının olayları çerçevesinde Ercüvan'da Şah İsmail'e karşı suikast planının ifşa edilmesi ile başlamaktadır. Elyazmasındaki bu boşluk, 1389/2010 tarihli Tahran baskısının 911-936. sayfalarına tekabül etmektedir.

Nüshanın 13b varağı Hicri 905 yılında Horasan vilayetinde vuku bulmuş olan olayların (Timurlu şehzadesi Bediüzzaman Mirza'nın Herat'a yürümesinin) anlatımıyla bitmektedir (metnin bu yeri Tahran baskısının 946. sayfasına muvafıktır). Fakat 14a varağı Hicri 901 yılına ilişkin bölümün "Çeşitli olaylar" alt başlığıyla başlamaktadır. Bu ise Tahran baskısının 915. sayfasına uygundur. Daha sonra olayların akışı devam etmekte ve 21b varağı Hicri 905 yılının olayları kapsamında İsmail'in Lahican'dan çıkışının anlatımıyla sona ermektedir. Metnin bu parçası Tahran baskısının 934. sayfasına denk gelmektedir. Görüldüğü üzere nüsha ciltlenirken yanlışlığa yol verilmiş, 8a-13b varakları 21b varağından sonra yer alması gerektiği halde daha önceye alınmıştır.

Metnin 21 ve 22. varakları arasında bir boş varak bulunmaktır. 22a varağı Hicri 906 yılının olaylarının zikri (Erzincan'daki askerî danışma toplantısı) ile başlamaktadır. Bu ise Tahran baskısının 954. sayfasına tekabül etmektedir.

Nüşhanın 50-51. varakları arasında bir varağın koptuğı tahmin edilmektedir. Zira 50b varağı Hicri 911 yılında Timurlu hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra onun oğullarının (Bediüzzaman Mirza ile Muzafer Hüseyin Mirza'nın) saltanata ortak bir şekilde sahip olacaklarının ilan edilmesiyle bitmektedir (metnin bu kısmı Tahran baskısının 1012. sayfasında yayınlanmıştır). Ancak 51a varağı Hicri 912 yılında Şeybânî Han'ın elçisinin Herat sarayındaki konuşmasıyla başlamaktadır (bu ise Tahran baskısının 1015. sayfasına uygundur).

Böylece bütün bu karşılaştırmalar, Tahran baskısının 911-915, 934-936, 946-954 ve 1012-1015. sayfaları arasındaki metinlerin söz konusu Bakü nüshasında yer almadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra 144-145, 258-259 (Hicri 977 yılı olayları) ve 263-264. varaklar (Tebriz isyanının anlatımı) arasından en azından birer varağın koptuğı tespit edilmektedir.

Ahsenü't-Tevârîh, Hicri 985 yılının olaylarına değin devam ettirilmişse de bahsettiğimiz Bakü nüshasında olayların akışı Hicri 982 yılının olayları içinde yer alan "Ölümler" alt başlığına, Sultan II. Selim'in vefatıyla ilgili açıklamalarda yarım kalmıştır. Metnin bu kısmı Tahran baskısının 1490. sayfasına uygun gelmektedir ve söz konusu baskıda kaynak metnin son bulduğu 1556. sayfaya değin bilgiler bahse konu Bakü nüshasında yer almamıştır.

Varakların koparak kaybolması veya ciltleme sırasında varakların yanlış yerlere yapıştırılması neticesinde meydana gelmiş olan bu gibi kusurların yanı sıra nüshanın diğer bazı yerlerinde de eksiklerin olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, ele aldığımız nüshada Hicri 916 yılı olaylarının anlatımı sırasında Şeybânî Han'ın Şah İsmail'e gönderdiği mektubun metnine (bk. Tahran baskısı, s.1043-1045) yer verilmemiştir. Oysaki el yazması metnin ilgili yerinde (63b varağında) herhangi bir varağın kopması söz konusu bile değildir.

Tahran baskısında (s.1202-1203) Hicri 937 yılının olayları içinde “Rum’da vuku bulmuş olan olayların anlatımı” alt başlığı kapsamında aktarılan bilgilere de bu nüshanın içeriğinde rastlanmamaktadır. Zikri geçen Bakü nüshasının 97. varağında Hicri 924 yılının olayları yanlışlıkla Hicri 923 yılının olayları çerçevesinde aktarılmıştır. Nüshanın 233. varağına Hicri 964 yılının olaylarından yalnız “Ölümler” alt başlığı kapsamındaki bilgiler yansımışsa da bu alt başlık yanlışlıkla Hicri 963 yılının olaylarını ele alan bölümün ardı olarak sunulmuştur. Ayrıca 99b-100b varaklarında Hicri 927 yılının olayları kapsamında aktarılan “Rum’da vuku bulmuş olan olaylar” ve “Çeşitli olaylar” alt başlıklarının yeri birbirine karışmıştır.

Bütün bu kusurlarına rağmen Bakü nüshasının bazı üstün özellikleri de vardır. Bu özelliklerin en önemlisi, hiç kuşkusuz, Şah Tahmasb’ın Özbek hükümdarı Ubeyd Han’a gönderdiği cevabî mektubun metnidir.¹ Hicri 936 tarihli bu mektubun metni ne 1931’te Baroda’da ne de 2010’da Tahran’da yayınlanmış olan tenkitli baskılarda yer almaktadır.² Bu yüzden tercüme sırasında söz konusu mektup Bakü nüshasına dayanılarak Türkçeye çevrildi. Bunun yanı sıra ilgili Bakü nüshasının yardımıyla birtakım şahıslara ve olaylara dair yeni bilgiler elde edildi. Örneğin, Şah I. İsmail’in komutanlarından olan Tozkoparan lakaplı Kara Piri Bey Kaçar’ın Ziyadoğulları soyundan geldiğine yönelik bilgi sadece Bakü nüshasında bulunmaktadır.³

Ahsenü’t-Tevârih’in bir diğer yazma nüshası Bakü’deki Elyazmalar Enstitüsü’nde S-435 şifresi ile muhafaza edilmektedir. Bu nüsha nestalik hattıyla sarımtırak kırtasiye kâğıtlarının tek yüzüne yazılmış, açık yeşil renkli karton kapak içine

1 Hasan Bey Rumlu. *Ahsenü’t-Tevârih*. Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü, B-1696, vr. 134b-140b.

2 Ancak ilgili mektup, Şah Tahmasb’ın belge ve mektuplarını içeren müstakil bir eserde yer almaktadır. Bk. A. Nevâî. *Şah Tahmasb-ı Safevî: Mecmua-i esnâd ü mükâtebât-ı târihi hemrâh bâ yâddâsthâ-yı tafsili*. Tahran, 1350, s.35-44. Tercüme sırasında mektubun *Ahsenü’t-Tevârih*’in Bakü nüshasındaki metni ile söz konusu kitaptaki metni arasındaki farklılıklara dipnotlarda işaret edilmiştir.

3 *Ahsenü’t-Tevârih*, B-1696, vr. 65a.

alınmıştır. Metin siyah, başlıklar ise bazen siyah bazen de kırmızı mürekkeple kaleme alınmıştır. Sayfalar Arap sayılarıyla numaralandırılmıştır. Paleografik özelliklerine göre XX. yüzyılın ortalarında istinsah edildiği tahmin edilmektedir. Ebadi 30,3x18,5 santim, hacmi 235 varaktır.

Başlangıcı:

حمد و سپاس و شکر ببجد و قیاس سلطانی را سزاست که سرادقات عز و
جلالش از سمت حدوس و امکان مبراست...

Sonu:

...مرد صفت ترس برون کن ز سر؛ همچو زنان عذر میاور دگر؛ یک دو
قدم پیش نه از بهر جنگ؛ کز تو کسی...

Karşılaştırmalar sonucunda bu nüshanın Elyazmalar Enstitüsü'ndeki B-1696 şifreli diğer nüshadan istinsah edildiği belirlendi. Şöyle ki ilk nüshada görülen boşluklar, kronolojik düzenin bozulması gibi durumlar, isim ve ıstılahların yazımında gözlemlenen hatalar bu nüshada da aynen görülmektedir. Bazı yerlerde ise müstensih imla hatalarını tashih etmeye çalışmış, ilk nüshada yer alan yanlış versiyonu olduğu gibi istinsah etse de parantez içinde söz konusu kelimenin düzeltilmiş şeklini yazmıştır. Örneğin, ilk nüshanın 14a varağında yanlışlıkla “peser-i mezar-ı Şeyh Sadi” (Şeyh Sadi’nin mezarının oğlu) diye geçmektedir. İkinci nüshanın müstensihi kendi elyazmasının 21. varağında bu ifadeyi parantez içinde “peser-i (be ser-i) mezar-ı Şeyh Sadi” (Şeyh Sadi’nin mezarının üzerine) şeklinde tashih etmiştir. Müstensih bazen metindeki boşlukları ve olayların akışının bozulduğunu fark etmiş ve söz konusu yerlerde yıldız işareti koymuştur.¹ Fakat bu ikinci nüsha ilk nüshanın tamamen istinsah edilmiş olan hali değildir. Zira bahse konu ikinci

1 Hasan Bey Rumlu. *Ahsenü't-Tevârih*. Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsü, S-435, vr. 11,33.

nüshada olayların anlatımı Hicri 936 yılında Şah Tahmasb'ın Ubeyd Han'a yazdığı mektubun metninin aktarımı sırasında yarım kalmıştır.

Eserin baskıları ve Türkçeye tercümesinin özellikleri

Hasan Bey Rumlu'nun *Ahsenü't-Tevârih* isimli eserinin Farsça metninden bazı parçalar ilk kez St. Petersburg'da muhafaza edilen bir yazma nüshaya dayanılmak suretiyle 1858 yılında Bernhard Dorn tarafından "Hazar Denizi'nin güney kıyı ülkelerinin tarihine ilişkin Müslüman kaynakları" adlı kitapta neşredilmiştir.¹ Daha sonra Charles Norman Seddon ilk defa olarak *Ahsenü't-Tevârih*'in son cildinin tenkitli metnini yayına hazırlamıştır. Bu metnin hazırlanması sırasında eserin Bodleian, Ellis ve Britanya Müzesi (Londra) nüshalarından yararlanılmıştır.² Seddon'un hazırladığı Farsça tenkitli metin ve onun İngilizceye muhtasar tercümesi 1930'lu yıllarda Hindistan'daki Baroda Şarkiyat Enstitüsü tarafından iki cilt halinde yayınlanmıştır. İlk cilt eserin Farsça metnini,³ ikinci cilt ise İngilizce kısatılmış tercümeyi kapsamaktadır.⁴ Eserin Baroda baskısının Farsça metni içeren ilk cildi 1968 yılında Tahran'da yeniden neşredilmiştir.⁵

Fakat *Ahsenü't-Tevârih*'in günümüze ulaşmış bulunan her iki cildinin daha mükemmel tenkitli metni İranlı bilim adamı Abdülhüseyn Nevâî tarafından tertip edilmiştir. Nevâî, eserin Hicri 807-899 yıllarından bahseden cildinin metnini hazırlarken Nuruosmaniye ve Paris Millî Kütüphanesi nüshalarından faydalanmış, Hicri 900-985 yıllarının olaylarını içeren son cildin tenkitli metnini düzenlemek için Baroda baskısından,

- 1 B. Dorn. *Muhammedanische Quellen zur Geschichte der südlichen Küstenländer des Kaspischen Meeres*. Theil IV. St. Petersburg, 1858, s.375-431.
- 2 Seddon, "Hasan-i Rumlu's Ahsanu't-Tawârikh", p.307-308.
- 3 *A Chronilcle of the Early Safawis Being the Ahsanu't-Tawarikh of Hasan-i Rumlu*. Vol. I (Persian text). Ed. by C. N. Seddon. Baroda, 1931.
- 4 *A Chronilcle of the Early Safawis Being the Ahsanu't-Tawarikh of Hasan-i Rumlu*. Vol. 2 (English Translation). Translated by C. N. Seddon. Baroda, 1934.
- 5 Hasan-ı Rumlu. *Ahsenü't-Tevârih*. Tashih: C. N. Seddon. Tahran, 1347.

Nuruosmaniye ve Meclis kütüphanelerinin nüshalarından yararlanmıştır. Nevâî'nin hazırladığı bu kitap ilk kez iki cilt halinde (1349/1970 yılında ilk cildi ve 1357/1978 yılında ikinci cildi) basılmıştır. 1384/2005 ve 1389/2010 yıllarında bu baskı üç cilt halinde iki kez daha yayınlanmıştır.¹

Ahsenü't-Tevârih'in Hicri 807-899 yıllarını kapsayan cildi Tahran baskısı esas alınmak suretiyle Mürsel Öztürk tarafından,² Şah I. İsmail dönemi yine Tahran baskısına dayanarak Cevat Cevan tarafından,³ Şah II. İsmail dönemi ise Bâyezid Kütüphanesi nüshası (B-5162) üzerinden Hasan Asadi ve Şefaattin Deniz tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.⁴ Daha öncesinde üstadım Oktay Efendiyev ile birlikte *Ahsenü't-Tevârih*'in günümüze ulaşmış olan her iki cildini Azerbaycan Türkçesine çevirdik. Bahse konu çalışma 2017 yılında yayınlandı. Elinizdeki bu kitap ise *Ahsenü't-Tevârih*'in Safevî tarihini kapsayan cildinin Türkiye Türkçesine ilk tam tercümesini içermektedir. Tercüme sırasında kaynağın 2010 yılında Nevâî tarafından gerçekleştirilmiş olan son baskısı esas olarak alınmıştır. Bunun yanı sıra 1931 tarihli Baroda baskısından ve Bakü'de bulunan yazma nüshalardan da yararlanılmıştır. Metne dair dipnot açıklamaları yapılırken, gerekli atıflarda bulunmak suretiyle Tahran ve Baroda baskılarında yer alan not ve izahlardan, ayrıca diğer bazı kaynak ve literatürden istifade edilmiştir. Eserin zikri geçen Farsça baskılarında yer alan ve içeriği etkileyen en mühim nüsha farklılıklarına dipnotlarda işaret edilmiştir.⁵ Bunlara ek olarak B-1696 kayıt numaralı Bakü nüshasında bulunan önemli

- 1 Hasan Bey Rumlu. *Ahsenü't-Tevârih*. Tashîh ve tahşîye: A. Nevâî. Tahran, 1389.
- 2 Hasan-ı Rumlu. *Ahsenü't-Tevârih*. Çev. M. Öztürk. Ankara, 2006.
- 3 Rumlu Hasan. *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)*. Çev. C. Cevan. Ankara, 2004. Bu kitaba Ş. Keçeli ve Z. Veliyeva açıklamalar yazmışlardır.
- 4 Hasan-ı Rumlu. *Safevî Şahı II. İsmail: Kahkaha Kalesi'nin 20 Yıllık Mahpusu*. Tercüme, mukaddime, notlar ve tıpkıbasım: H. Asadi ve Ş. Deniz. İstanbul, 2017.
- 5 Bodleian, Ellis ve Londra (Britanya Müzesi) nüshaları arasındaki farklılıklar Seddon'un, Nuruosmaniye ve Meclis nüshalarındaki özellikler ise Nevâî'nin neşrinden alıntılanmıştır.

ayrıntılara da dipnotlarda yer verilmiştir. Bakü nüshasına dayalı olarak tercüme metnine eklenmiş olan parçalar üçgen parantez içinde <...> sunulmuş ve dipnotlarda bu parçaların alıntılandığı yazma nüshanın ilgili varakları belirtilmiştir.

Tercüme sırasında bir yandan eserin çevirisinin günümüz okuyucusu için anlaşılır olmasına özen gösterilirken, öte yandan da kaynağın kendine özgü özelliklerinin ve süslü üslubunun muhafaza edilmesi yönünde çaba sarf edilmiştir. Dönemin terminolojisini net bir biçimde ifade etmekten ötürü devlet teşkilatı ve sosyal hayatla ilgili ıstılahlar (makam ve unvan adları, askerî terimler, vergi türleri, toprak mülkiyeti şekilleri vs.) orijinalde olduğu gibi aktarılmış, sayfa altında bunlara ilişkin açıklama ve notlar sunulmuştur. Kaynağın orijinal metinde bulunmayan, fakat cümledeki gayenin idrak edilmesi açısından gerekli olan kelimeler köşeli parantezler [...] içinde tercüme metne eklenmiştir. Farsça asıl metinde yer alan, ancak ek izaha ihtiyacı olan ifade ve tabirlere yönelik açıklamalara, Hicri tarihlerin Miladi takvimle karşılıklarına ise normal parantezler (...) arasında yer verilmiştir. Ayrıca çevirmiş olduğumuz bazı ıstılah ve ifadelerin orijinal hali yine normal parantezler içinde italik harflerle sunulmuştur. Kaynağın metnine dair yorumlar sayfa altındaki dipnotlarda ifade edilmiştir. Kur'ân ayetlerinin çevirisi ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sitesindeki meâl çalışmaları-na dayanılarak aktarılmıştır.¹

Hicri tarihlerin Miladi tarihe dönüştürülmesi esnasında Türk Tarih Kurumu'nun internet sitesinde yer alan çevrimiçi tarih çevirme kılavuzundan yararlanılmıştır.² Kaynakta tarihler belirtilirken belirli yerlerde ayın tarihlerinin yanı sıra haftanın günleri de zikredilmiş, bazı durumlarda ise haftanın günleri ifade edilmemiştir. Bazen klasik eserlerde tarihler Hicri takvimden Miladi takvime çevrilirken haftanın günleri ile ilgili uyumsuzluklar ortaya çıkar. *Ahsenü't-Tevârih*'in de bazı yerlerinde bu hususla karşılaşmaktadır. Bu gibi durumlarda tarih çevirme

1 <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> (E.T. 22.07.2024)

2 <https://ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/> (E.T. 22.07.2024)

kılavuzu esas alınmak suretiyle ayın günleri Hicri'den Miladi'ye dönüştürülmüş, haftanın günleri ile ilgili uyumsuzluk ise dipnotlarda belirtilmiştir.

Kitabın sonundaki genel dizin, sadece kaynağın tercüme metninde yer alan şahıs, hanedan ve topluluk adlarını, coğrafi isimleri ve terimleri içermektedir. Dolayısıyla giriş ve dipnotlarda geçen isim ve terimler dizine alınmamışlardır.

Son olarak bu hacimli kaynağın Türkçe neşrini gerçekleştiren Bilge Kültür Sanat Yayınlarına ve eserin editörlüğünü üstlenen kıymetli meslektaşım Doç. Dr. Şefaattin Deniz hocama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Prof. Dr. Namiq MUSALI

Kastamonu Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Tarih Bölümü

Lahican'a doğru yola çıktı. Kârkiyâ bu olaya gayet sevindi ve mutlu oldu. Hal diliyle bazen şu dizeleri söylüyordu:

Nazım

Ben gözümü dostu görmek¹ için açmışım,
Sana nasıl şükredeceğimi bilemiyorum,
Ey kullarına nevaziş gösteren Kadir Allah!

Bazen de şu beyti dile getiriyordu:

Beyit

Güneş evimize ayak bastığı halde,
Eşiğimizin değeri neden yükselmesin ki?!

Kendisi bir dakika bile ihmalkârlık yapmaksızın ihlas ve fedakârlık şartlarını yerine getirdi ve Lahican meydanında, Kiyâ Feridun Medresesi karşısında İskender gibi şanlı hakan için ev tahsis etti. Hakan ihtişam ile o eve yerleşerek dua ve şükretmek için ağzını açtı ve o evde yaşamaya başladı.

Hâlâ Erdebil'de kalmaya devam eden Ayba Sultan, İskender gibi şanlı hakanın Reşt'ten Lahican'a gitmesi konusunda haber aldı. Sonrasında Rüstem Bey'in huzuruna yollandı. Aba adlı kadını tutuklayarak saltanat merkezi (*dârüssaltana*) Tebriz'e götürdü ve Rüstem Bey'in emriyle Tebriz meydanında söz konusu Aba asıldı. Ayba Sultan, Rüstem Bey'in huzuruna gittikten sonra Muhammed Bey ile Ahmedî Bey'in İskender gibi şanlı hakana gösterdikleri güzel ihlas konusunda öğrenip bildiklerini arz etti. Rüstem Bey'in şeref ve hamiyet ateşi alevlendi ve onların bütün mal varlığına el koyulmasını emretti. Sonunda Rüstem Bey'in dedesi² olan Kara Dede onların bağışlanması için ricada bulunarak otuz

1 Meclis ve Bakü nüshaları: "şahı görmek".

2 Dede, Türk dünyasında bazı inanç ve maneviyat önderlerine verilen bir unvandır. Şehzadenin atabeyi olan lala, onun siyasi ve askerî eğitiminden sorumlu olduğu gibi şehzadenin dedesi olan kişi de onun manevi ve ahlaki eğitiminden sorumlu idi.

bin tenge¹ tutarında para cezasına çarptırılmalarına karar kıldı ve Rüstem Bey'den onların suçunu affetmesini diledi.

İskender gibi şanlı hakanın Lahican'da kalması

İskender gibi şanlı hakan, saadet getiren yürüyüşüyle Lahican'ı yüce cennetin kışkandığı bir yere dönüştürdükten sonra Kârkiyâ Mirza Ali'nin ihlasının, bağlılığının ve sadakatının unsurları günden güne daha fazla bir dereceye ve daha yüksek bir mertebeye ulaştı. Her türlü hizmet ve hürmet göstermek suretiyle yüce soylu padişahın kimya gibi etkili nazarını (dikkatini) kendine çekmekteydi. Bu süre zarfında sâdık sufiler farklı taraflardan, özellikle de Rum diyarından (Osmanlı topraklarından), Karacadağ'dan, Meşkin² tümeninden (bölgesinden) vs. yerlerden sadakalar, hediyeler ve armağanlarla Lahican'a, İskender gibi şanlı hakanın huzuruna gelir ve kendi hediyelerini onun isabetli bakışlarına sunduktan sonra zamanın şartlarına binaen orada daha fazla kalmayarak hızlı bir şekilde çekip giderlerdi.

Yüce makam sahibi olan padişah, Mevlânâ Şemseddin Lâhicânî'nin yanında Kur'ân-ı Kerîm okuyordu. Reşt'te iken şahın yanında bulunan kuyumcu Emîr Necm (Emîr Necm-i Zenger), Kârkiyâ Mirza Ali'nin kardeşleri olan Sultan Hasan ve Emîr Haşim ile birlikte sık sık o hazretin huzuruna geliyorlardı. Şah onlarla oturmaya ve sohbet etmeye tamamen alışmıştı³ ve bu, o hazretin sevincine ve mutluluğuna sebebiyet veriyordu. Sonrasında öyle bir an geldi ki [İsmail'in] mübarek sıhhati bozuldu ve ansızın hastalandı. Mevlânâ Nimetullah bu hastalığa ilaç bulmak için çok çalıştı. Buna rağmen hastalık bir yıla kadar

1 Tenge, küçük para birimi olan bir sikkeydi. 200 tenge, 1 tümene eşitti (Baroda baskısı, II. c., Seddon'un notu, s.216).

2 Karadağ (Karacadağ), Güney Azerbaycan'da, Aras Irmağı'nın güneyinde, Tebriz'in kuzeydoğusunda tarihî bir vilayettir. Meşkin, Erdebil'in kuzeybatısında, Erdebil ile Eher arasında merkezi Hıyav (şimdiki Meşkinşehr) olan tarihî bir bölgedir.

3 Baroda baskısı: "Şah onların himayesinden ve hemmeclis olmalarından tamamen mutlu olmuştu".

sürdü. Daha sonra “Hastalandığımda da O bana şifa verir”¹ darüşşifasının hekimi (Allah) şifa ihsan eyledi. Hastalık bütünüyle yok oldu, yüce sıhhat iyileşmeye doğru yüz tuttu ve zamanın dili şu beyitlerin içeriğiyle [bu olayı] terennüm etmeye başladı:

Beyit

Tanrıya şükür olsun ki dünyanın sığınağı olan
hükümdarın zâtı,
Allah’ın lütuflarının feyziyle sağlığına kavuştu.
Bostan bu sevinçten meyvesini dostların üzerine saçtı,
Parlak ay bu mutluluktan külahını gökyüzüne fırlattı.

Daha sonra yüksek makam sahibi olan şah hazretleri, kendi halası olan Şah Paşa Hatun’un irşat merkezi Erdebil’den bazı nimetleri, özellikle de çok sevdiği ve sözle anlatılmayacak kadar rağbet duyduğu küçük ekmek (*nân-ı rîze*) hazırlatarak Lahican’a göndermesini buyurdu. Şah Paşa Hatun, itaat edilmesi gereken emre uygun bir biçimde hediye ve armağanları hazırlayarak bazı akrabaları ve yakınları aracılığıyla Gilan’a gönderdi. Onun gönderdiği adamlar Reşt’e ulaştıklarında ve onların gelişinin haberi yüce soylu şahın kulağına eriştiğinde kendilerini karşılamak ve ulu dergâha getirmek için Gök Ali’yi gönderdi. Mir Necm-i Zerger ve Emîre İshak’ın vekilleri olan Mir Musa oğlu Mir Hasan² ile Emîr Cihangir Reştî de onlara eşlik ederek Lahican’a yöneldiler. Yüksek makam sahibi olan şah, Kârkiyâ’ya ve kardeşlerine söz konusu hediyelerden gönderdi ve bu heyete (misafirlerle) saygı ve ilgi gösterilmesini, müsafirperverliğin ve ev sahipliğinin gereğinin yapılmasını Ahi Mihmandar’a³ emretti. Bu heyet üç gün boyunca Lahican’da kaldı. Daha sonra ayrılmak için izin alarak geri dönüş yoluna çıktılar. Lahican sultanları ve Şah Paşa Hatun’un hediyelerinden faydalananlar bunun karşılığında onun için nefis kumaşlardan, emtialardan, şişman tavuklardan, balıklardan,

1 Kur’ân-ı Kerîm, “Şu’arâ” suresi, 80. ayet.

2 Meclis nüshası: “Mir Hüseyin”.

3 Bakü nüshası: “Razi Mihmandar”.

Ölümler

Sultan Selim b. Sultan Bâyezid b. Sultan Mehmed b. Sultan Murad b. Sultan Mehmed b. Yıldırım Bâyezid b. Sultan Murad b. Orhan b. Sultan Osman b. Ertuğrul taun hastalığından vefat etti.¹ Zalim bir padişah idi. Saltanatının müddeti sekiz yıl, sekiz ay ve sekiz gün olmuştur. Memleketi Anadolu, Rumeli, Teke-ili, Maraş, Kefe, Şam, Halep, Mısır ve Diyarbakır idi. Dört savaş yapmıştır: birinci savaşı babası Sultan Bâyezid'le, ikincisi kardeşi Sultan Ahmed'le, üçüncüsü Hz. Şah İsmail'le ve dördüncüsü Mısır ve Şam padişahı Sultan Kansu ile vuku bulmuştur. Oğlu Sultan Süleyman Amasya'da idi.² Onu tam gizli bir şekilde İstanbul'a getirerek tahta oturtular. Şair Emînî, her mısraından onun cülusunun tarihi ortaya çıkan bir kasideyi nazım ipliğine dizmiştir ve şu beyit oradandır:

Şiir

Zaman vermiştir saadet mülkünü,³
Asrın Kâvus'una ve zamanın Süleyman'ına.⁴

927 YILINDA (12.12.1520 – 30.11.1521) VUKU BULMUŞ OLAN OLAYLARIN ANLATIMI

Horasan vilayetinde vuku bulmuş olan olayların ve Ubeyd Han Özbek'in Herat'a gelişinin zikredilmesi⁵

Bu yıl Ubeyd Han otuz bin süvari ile Âmûye (Amuderya) Irmağı'nı geçerek Herat'a yöneldi. Zikri geçen yılın Cemâziyelâhir [ayının] 16'sı (24.05.1521)⁶ Perşembe gününde Serahs vilayetinin

- 1 Sultan I. Selim şirpençe denilen bir çiban yüzünden vefat etmiştir. Bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II. c., s.289.
- 2 Aslında Sultan Süleyman o sırada Manisa sancakbeyi idi.
- 3 "Bedâde zamân milket-i kâmrânî" = H. 926.
- 4 Baroda baskısı: "İkinci Süleyman'a". Bu durumda Birinci Süleyman, Hz. Süleyman olacaktır. Kâvus ise Eskiçağ'da İran'ın efsanevi hükümdarlarından olup, Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinde anılmaktadır.
- 5 Meclis nüshası: "Ubeyd Han'ın Herat'a gelmesi ve savaşması".
- 6 24 Mayıs Cuma gününe, 23 Mayıs ise Perşembe gününe denk gelmiştir.

hâkimi olan Sevindik Bey Herat'a birini göndererek bu olayın haberini verdi. Gaziler kaleyi tahkim etmekle uğraştılar. Piri Sultan Rumlu ile Sufiyan Halife Rumlu, Irak Kapısı'nı kontrol altına aldılar. Melik Kapısı'nı Emîr Yusuf'un oğlu Emîr Muhammed muhafaza etti. Emîr Han'ın oğlu Mercimek Sultan, Hoş Kapısı'nı korudu. Emîr Han'ın kardeşi Nohud Bey, Firuzabad Kapısı'nı savunmaya çaba gösterdi. Emîr Han, gençlerden beş yüz kişiyle beraber şehir bağında yer edindi. Söz konusu ayın 18'i (26.05.1521)¹ Cumartesi gününün sabahında Emîr Han'ın fermanına binaen Çihil-Duhteran (Kırk-Kız) kasabasında² bulunan Şâtır Abdullah şehre gelerek Ubeydullah Han'ın yaklaşması haberini arz etti. Onun bu haberi getirmesinin akabinde [Emîr] Han cenapları şehrin içinden çıkarak Zağan Bağ³ havalisine yerleşti. Pazar gününün sabah vaktinde Ubeyd Han çok sayıda Özbek'le birlikte Dü-Birâderân (İki-Birader) yolundan hıyabanın üzerine gelerek Sâk-ı Selman havalisine indi. İki günden sonra harman yakan Özbeklerle birlikte ata bine rek Özbeklere savaş ateşini alevlendirmeyi emretti ve onların bir grubu Zağan Bağı tarafına geldi. Bazıları hıyabana girerek sultan medreseleri (*medâris-i sultânî*) yakınına vardılar. Emîr Gıyâseddin Muhammed'in nökeri (hizmetkârı) Emîr Hüseyin Ali, dev ve yırtıcı hayvana benzeyen bazı adamlarla şehirden çıktı. İki medrese arasında büyük bir savaş gerçekleşti. Ubeyd Han'ın adamlarını ok ve tüfek darbeleriyle geri püskürttüler. Ayrıca bir kez daha Ubeyd'in Özbekleri Irak Kapısı tarafından saldırıya geçtiler ve gazilerin elinden etkili darbeler alarak kendi ordugâhlarına geri döndüler. Receb [ayının] 2'si (08.06.1521) Cuma gününde [Ubeyd Han] göç ederek dev huylu ordusu ile beraber Sâlâr Köprüsü'ne gitti ve oradan mesafeleri katetmek suretiyle Buhara'ya yöneldiler. Herat ehli muhasaradan kurtuldu.

- 1 Cumartesi günü 25 Mayıs'a denk gelmiştir. Tahran ve Baroda baskılarında yanlışlıkla "ayın 13'ünde" yazılmıştır. Bakü nüshasında ise "söz konusu ayın 13'ü Salı gününde" diye geçmektedir.
- 2 Çihil-Duhterân kasabası, Herat'ın kuzeyinde, Badgıs yöresinde bulunmaktadır. Endican civarında da aynı ismi taşıyan bir yer vardır (Baroda baskısı, II. c., Seddon'un notu, s.254).
- 3 Zağan Bağı (Kargalar Bağı), Herat'ın kale duvarlarının kuzeybatı köşesi dışında bulunmaktaydı (Baroda baskısı, II. c., Seddon'un notu, s.254).

Rum vilayetinde vuku bulmuş olan olaylar

Sultan Selim'in vefatı haberi Şam vilayetine ulaştığında Canverdi Gazâlî muhalefet etmeye başlayarak birtakım Çerkez ve Arap emîrleri ile beraber Halep havalisine indi. Sultan Selim tarafından o kalenin hâkimi olan Karaca Paşa şehre sığındı. Şam çerisi muharebeye ve muhasaraya başladı. Rûmîler savunmaya geçtiler ve savaştılar. Bir aya yakın yolundan sapmış olan o güruh şehir etrafında oturdu ve gözlerini samanlı kil misali duvara diktiler. Her gün savaşçı gençler ve sert huylu bahadırlar hiddetle şehirden çıkarak onlara hamle etmekteydiler. Gece vakti gökyüzü karardığında [Gazâlî'nin adamları] göç kösünü vurarak Dımaşk'a yöneldiler.

Şiir

Bu, mağaradan daha karanlık olan bir geceydi,
Yardan uzak kaldığın gün kadar kara bir geceydi.
Cihan zencinin yüzünden daha siyahtı,
Âşık açısından karıncanın gözü gibi dardı.

Karaca Paşa durumun ne olduğunu yüce tahtın eteğine arz etti. Sultan Süleyman, Ferhad Paşa'yı savaşçı ve sert huylu bir ordu ve sayısız top ve tüfekte birlikte onu (Gazâlî'yi) defetmeye ve ortadan kaldırmaya gönderdi. Paşa hızlı bir biçimde mesafeleri katederek Şehsüvar Dulkadir'in oğlu Ali Bey'le birlikte Dımaşk havalisine indi. Canverdi Gazâlî de kan döken askerlerle birlikte savaş niyetiyle [onları] karşılamaya çıktı. Çarpışmadan sonra fetih ve zafer yeli Ferhad Paşa'nın bayrağının perçemine esti. Canverdi Gazâlî bu savaşta katledildi. Ferhad Paşa muzaffer ve galip bir biçimde İstanbul'a dönerek Sultan Süleyman'ın huzurunda Şehsüvar Dulkadir'in oğlu Ali Bey'den şikâyet etti. Bu yüzden Sultan Süleyman, Ferhad Paşa'yı Dulkadir diyarına gönderdi. Kendisi söz konusu diyara vararak hile ve yalanla hastaymış gibi davrandı ve Ali Bey'den kendisini ziyaret etmesini istedi. [Ali Bey'in] oğlu Veled Bey; "Bizim devletimiz açısından yararlı olacak şey, Ferhad Paşa'yı öldürerek ordusunu yağmalamamız ve İskender gibi şanlı hakanın dergâhına gitmemizdir. Zira onun

hastalığı bir hiledir” dedi. Ali Bey ise oğlunun sözünü dinlemeye-
rek Ferhad Paşa’yı görmeye gitti. Onlar onu katlettiler.¹

Dev Sultan’ın Gürcistan’a asker sevk etmesi²

Bu yıl Gürcistan hâkimi Levend Han,³ başını itaat kemen-
dinden ve boynunu bağlılık boyunduruğundan çıkardı ve bü-
tün imansız gavurları Şeki vilayetini basmaya gönderdi. O di-
yarda bela tozu yükseldi. O diyarın hâkimi olan Hasan Bey di-
lekçe (*arzadâst*) yazıp yüce tahtın eteğine göndererek yardım
istedi. İskender gibi şanlı hakan, Dev Sultan Rumlu’yu birtakım
büyük emîrler ve namlı bahadırlarla beraber ona yardıma yolla-
dı. Dev Sultan, Kanık ve Kabırır⁴ [ırmaklarını] geçerek Zeğem ve
Girem’i⁵ bastı ve Gori⁶ köyüne yerleşti. Levend, kızgın fil karşı-
sında dayanmanın ve öfkeli aslanla çarpışmanın akılsızlık oldu-
ğunu anladı. Dikbaşlılığı ve komutanlığı terk ederek itaatkârlık
ve hizmetkârlık göstermekten gayri bir şey yapamadı. Gönlü bu
doğru düşüncede karar kıldıktan sonra bu uğurlu haberin şafağı
onun içini aydınlattı, arabulucuları araya saldı, çaresizlik eli ile
şefaathane eteğinden tuttu, âcizlik ve yakarış dili ile geçmişte olanlar
için özür dileyerek; “Mürüvvet çehresi husumet nedeniyle yırt-
ıldığından dolayı bugünlerde [sizinle] görüşmek [benim açım-
dan] zordur ve huzurunuzda gelemediğim için özür diliyorum.
Eğer cenabınız geri dönerse (çekip giderse), bir müddet sonra

- 1 Bakü nüshası: “Paşa onu tutuklayarak katletti”.
- 2 Meclis nüshası: “Levend Gürcü’nün muhalefet etmesi, Şeki memleketini basması ve İskender gibi şanlı hakanın Dev Sultan’ı bazı emîrlerle birlikte Levend’in ülkesi üzerine baskın yapmaya göndermesinin zikri”.
- 3 Levend Han Gürcü adı ile 1518-1574 yıllarında Kahet kralı olan Levan kas-
tedilmektedir.
- 4 Tahran baskısında yanlışlıkla “Fâtık ve Kırî” diye geçmektedir.
- 5 Zeğem, Azerbaycan’ın Zakatala ilçesinde tarihî bir kaledir. Bu kale, Şeki
hâkimlerine ait olmuşsa da Gürcü kralları tarafından işgal edilerek bir
müddet Kahet’e bağlanmıştı. Bk. Ə. Quliyev. *XVI əsrin ortalarında Azər-
baycan Səfəvilər dövlətinin ictimai-siyasi vəziyyəti (Mikel Membrenin “Sə-
yahətnamə”si əsasında)*. Bakı, 2011, s.37. Girem (Gürcüce: Gremi), Gür-
cistan’ın doğusunda, Kahet vilayətində, Alazan Irmağı’nın sol sahilində,
Telavi və Kvareli şəhirləri arasında bulunan tarixi bir şəhirdir.
- 6 Tahran baskısında “Kırî” diye geçmektedir.

bendeniz, dünyanın sığınağı olan şahın dergâhına koşarım, hizmetkârlık merasimini ve itaatkârlık şartlarını yerine getiririm” diye arz etti. Bu yüzden Dev Sultan oradan geri dönerek ulu dergâha yöneldi.

Çeşitli olaylar

Bu yıl içinde İskender gibi şanlı hakan Nahçıvan’da kışlak yaptı.

Bu yıl Ağa Muhammed Rûzefzûn, tutulduğu şah ordusundan firar ederek Mazenderan’a gitti. Emîr Abdülkerim onunla savaştı. [Ağa Muhammed] yenildi ve firar ederek Evlad Kalesi’ne sığındı. İskender gibi şanlı hakan, Çuha Sultan Tekelü’yü Irak ve Kürdistan ordusu¹ ile beraber onun üzerine gönderdi. Çuha Sultan, bir hafta içinde Evlad Kalesini fethederek Ağa Muhammed’i ele geçirip dergâha gönderdi. Mazenderan eyaleti Emîr Abdülkerim’e verildi ve kendisi devlet hazinesine (*hazâne-i âmire*) yedi bin tümen ödemeyi kabullendi.

Yine bu yıl Şirvan padişahı Şeyhşah, İskender gibi şanlı hakanın dergâhına geldi.

Yine bu yıl Rum padişahı Belgrad Kalesi’ni fethetti ve Frenk kâfirlerini o diyardan kovdu.

Ölümler

Hoca Mevlânâ İsfahânî,² Sünni mezhebinde son derece muataassıp idi ve İskender gibi şanlı hakanın devletinin zuhuru sırasında Herat’a gitmişti. Şeybek Han Horasan’ı istila ettikten sonra Mevlânâ, hana hizmet etmeye karar verdi. Ehl-i Beyt’e adavet

- 1 Irak-ı Acem’de ve İran’ın Kürdistan vilayetinde bulunan Kızılbaş birlikleri söz konusudur. Genelde Safevî kaynaklarında geçen “Kürdistan ordusu”, “Fars ordusu” ibareleri etnik kimlik içermemekte ve devletin söz konusu vilayetlerdeki askerî birliklerini ifade etmektedir.
- 2 Akkoyunlu Sultan Yakub’un saray tarihçisi, *Târih-i Âlemârâ-yı Emînî*’nin ve diğer bazı eserlerin müellifi olan Fazlullah b. Rûzbihân Huncî’den söz edilmektedir. Bk. D. Örs, Derya. *Fazlullâh b. Rûzbihân Huncî ve Târih-i Âlem-Ârây-i Emînî*’si. Doktora Tezi. Ankara Üniv. SBE, 1999.